

De laatste 'Heer van Maasbommel' deel III

Aan de vooravond van een nieuwe maatschappij

John Riggers, april 2021, aangepast 2024

Het begin van een democratische eenheidsstaat

Als graaf Chr.W.L.van Bylandt, heer van de Stad en Vrijheid van Maasbommel op 26 oktober 1781 op vijftigjarige leeftijd is overleden, is het de vraag of Marciana na het ondertekenen op 1 juli 1785 van de 'Staat en inventaris van de nalatenschap' in Maasbommel daar nog vaak is geweest. Misschien heeft het huis enkele jaren leeg gestaan en beheerde rentmeester (en schepenen) A.J. Loderus intussen al haar bezittingen in Maasbommel. Feit is dat Marciana in Breda woonde en gaande de jaren haar onroerend goed in die stad, in Maasbommel en elders verhuurde of verkocht.¹ Feit is eveneens dat zij in 1792 haar huis in Maasbommel op 23, 25 en 27 januari van dat jaar te huur aanbiedt in de Utrechtse courant (zie advertentie hier onder). Maar onbekend is het of die advertentie een huurder heeft opgeleverd.

TE HUUR, op primo May 1792 een aansiendelyk HUYS, met 8 behangen Kamers, Keuken en Kelders, twee Tuynen met alderlei fyne Vrughtbomen, een Wandelbosje, Stal en Koetshuys voor ses Paarden, ofsonder, Berg en Hooy Solder, gelegen in het Dorp genaamd Maasbommel, in het Ampt van tusschen Maas en Waal, te bevragen by den Heer Rentmeester A. J. Loderus, wonende aldaar.

Te huur, op primo May 1792 een aansiendelyk HUYS, met 8 behangen kamers, Keuken en Kelders, twee Tuynen met allerlei fyne Vrughtbomen, een Wandelbosje, Stal en Koetshuys voor ses Paarden, ossonder, Berg en Hooy Solder, gelegen in het Dorp genaamd Maasbommel, in het Ampt van tusschen Maas en Waal, te bevragen by den Heer Rentmeester A.J. Loderus, wonende aldaar.

Utrechtsche courant 25-01-1792

Intussen is er in de tweede helft van de 18^e eeuw in West-Europa grote maatschappelijke onrust ontstaan door de groeiende sociale tegenstellingen en economische crisis. Zo heeft het volk in Frankrijk schoon genoeg van de onderdrukking en uitbuiting door de adel en geestelijkheid. Parijse filosofen als Charles Montesquieu (1689-1755), Voltaire (1694-1778) en Jean-Jacque Rousseau (1712-1778) propageren als uitgangspunt de rede, het verstand, met als gevolg de fundamentele opvatting dat alle mensen gelijkwaardig zijn. In Amerika – mede ingegeven door de Franse filosofen - woedt de Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783) om zich te onttrekken aan het juk van George III, de koning van Engeland. Het mondt daar uiteindelijk in 1787 uit in een gezamenlijke Grondwet van 13 Staten waarvan in 1789 George Washington de eerste president wordt. In onze streken schrijft in 1781 (het jaar waarin de Maasbommelse Heer Chr.W.L.van Bylandt sterft) Joan Derk van der Capellen tot den Pol in Appeltern zijn 'Aan het Volk van Nederland'. Daarin moeten de Oranjes - met erfstadhouder Willem V voorop - het vanwege hun absolutisme en hun opeenhoping van macht danig ontgelden.

De 'patriotten' - enthousiast over de ontwikkelingen in Frankrijk - die ook in ons land een democratie voorstonden en af wilden van de macht van de behoudende 'orangisten' lieten zich in steeds meer steden van zich horen en begonnen zich gaandeweg te bewapenen. In 1787 escaleerde het conflict tussen beide kampen en brak er kortstondig een burgeroorlog uit. Willem V vluchtte naar Nijmegen in het nog orangistische Gelderland. Koning Frederik Willem van Pruisen schoot zijn zus Wilhelmina, de vrouw van Willem V, echter te hulp met een leger van 30.000 man, waardoor Willem V en Wilhelmina naar Den Haag konden terugkeren. Het leidde er wel toe dat vele duizenden patriotten naar Frankrijk

¹ Zie 'Breda-aktes' uit 1784, 1789, 1790, 1791, 1792, 1794, 1796, 1798, 1802.

uitweken en zich als ballingen schaarden aan de kant van de revolutie. Maar ze zouden terugkomen en niet alleen.

In Parijs wordt als (symbolische) uiting van volkswoede op 14 juli 1789 het oude fort en gevangenis de 'Bastille Saint-Antoine' bestormd. Kort daarna, op 26 augustus 1789, neemt de Franse nationale vergadering de 'Déclaration des 'Droits de l'Homme et du Citoyen' (Verklaring van de rechten van de mens en de burger) aan. Het zal het voorwoord worden bij de Franse grondwet van 1791 met als eerste uitgangspunt: "De mensen worden vrij en met gelijke rechten geboren en blijven dit. Maatschappelijke verschillen kunnen slechts op het algemeen welzijn gebaseerd worden".²

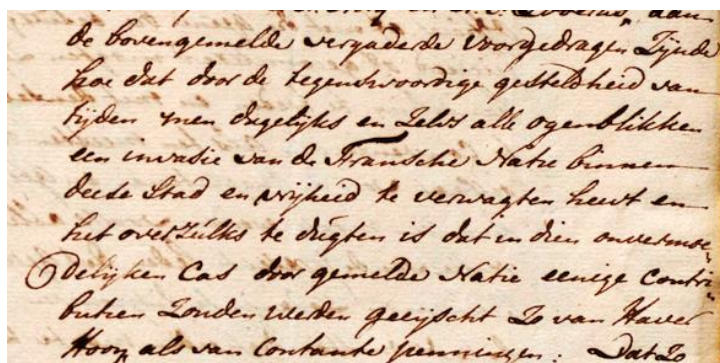
De eerste Franse Republiek wordt op 22 september een jaar later uitgeroepen (en zou tot 1804 duren). Lodewijk XVI, de laatste koning, zal – op wat nu in Parijs de Place de la Concorde heet – op 21 januari 1793 onthoofd worden; zijn vrouw Marie Antoinette ondergaat op 16 oktober van dat jaar hetzelfde lot.

Het zijn chaotische tijden in Frankrijk en de omliggende landen in die jaren. De Oostenrijkse keizer en de Pruisische koning vrezen dat de Franse revolutionaire ontwikkelingen ook voor hen gevolgen zullen hebben, waardoor weer als reactie hierop de Nationale Grondwetgevende Vergadering van Frankrijk deze landen de oorlog verklaart. Vanaf 1793 maakt ook de Republiek van de Zeven Verenigde Provinciën deel uit van de coalitie tegen Frankrijk. Over en weer worden veldslagen gewonnen en verloren. Frankrijk voert als 'noviteit' de dienstplicht in waarmee een enorme, weliswaar slecht uitgeruste, maar zeer enthousiaste, troepenmacht wordt gevormd en waarmee ook binnenlandse opstanden worden bedwongen.

In de zomer van 1794 vallen de Fransen de Oostenrijkse Nederlanden [J.R.: België en Luxemburg en Limburg] binnen. Op veel fronten hebben de Fransen succes.

In Maasbommel gaan al deze oorlogshandelingen als gevolg van de Franse revolutie niet onopgemerkt voorbij. Op 1 oktober 1794 wordt er een 'Extra-ordinaire Gerichtsvergadering' gehouden waarbij aanwezig zijn G. Rink³ als Schepen, S. Storijs als Secretaris, de Buurmeesters J.H. Storijs en A. van der Wielen en verder F. Bergers, J. Storijs en G. Storijs⁴. Deze vroede vaders zien de bui al hangen en

vrezen dat het Franse leger alle haver en hooi en ook nog contante penningen in Maasbommel zullen opeisen. Ze besluiten 4000 gulden ter beschikking te stellen als een soort afkoopsom op kosten van de geërfden (J.R.: grondeigenaren) en bovendien de procureur, J.A. Hengst, te verzoeken om in het geval van een invasie met de commanderende officier in onderhandeling te treden "en met denselve

² "Les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droits. Les distinctions sociales ne peuvent pas être fondées que sur l'utilité commune".

³ Destijds de rentmeester van Chr.W.L. Graaf van Bylandt.

⁴ Gelders Archief, 0181 ORA Maasbommel, 1.1. Contentieuze rechtspraak.

zodanig te convenieren [J.R.: schicken] als ten meesten nutte en oirbaar voor de ingezetenen en geërvden bevonden mogte worden...”.

Of deze besluiten enig effect hebben gehad valt sterk te betwijfelen, maar feit is dat de angst terecht was. Twee weken later staan de Fransen, met de meegekomen Hollandse patriotten die in 1787 naar Frankrijk waren uitgeweken, al voor de deur. Huub van Heiningen schrijft: “Want op vrijdag 17 oktober 1794 vorderen de Fransen een aantal schepen in Lith en nog dezelfde avond werd tussen Teeffelen en Lith bij het Luttereind (waar de rivier aan de Noorderkant bij Alphen een zeer brede uiterwaard heeft) een schipbrug gebouwd. Nog in diezelfde donkere oktobernacht trokken twee Franse divisies in gesloten colonne over deze gammele schipbrug de Maas over. Voorop ging een divisie jeugdige enthousiaste vrijwilligers onder de even jeugdige Joseph Souham en na hem volgde de divisie Bonneau. Er werd nauwelijks weerstand geboden, want de schildwachten op de Maasdijk gingen er als hazen

Volgens berigten uit Gelderland zijn de Franschen, niettegenstaande zy weder uit de schans St. Andries, waarin zy zig geworpen hadden, verdreven werden, evenwel in de Maas en Waalsche dorpen, in welken zy ingedrongen waren, als Drumel en Wamel enz. gebleven; zig zelfs tot Maasbommel uitbreidende; en zig dus hier meester ziende van de beide oevers der Maaze, hebben zy versterking gekregen, en zelfs geschut. Vervolgens zig van Alten tot tegen over Thiel uitbreidende, in welke stad zy van over de Waal, die aldaar zeer breed is, tuschen den 19 en 20, bomben hebben geworpen, die eger, door de groote tuschenruimte, welke die rivier maakt, weinig uitwerking hebben gedaan; zynde slegs een mensch ligt gekwetst en zes huizen daardoor beschadigd. Eger baarde dit ongesteldnis in

Ommelander Courant 28 oktober 1794

vandoor. Vierentwintig uur aan een stuk trokken de Fransen over deze schipbrug en toen de bewoners van Alphen en Maasbommel die gedenkwaardige morgen van 18 oktober wakker werden, maakten zij kennis met de sansculotten.⁵ Ze waren uiterst vermoeid en deze soldaten hadden sinds vier dagen geen brood en sinds twee dagen geen warm eten meer gehad. Doch de divisie Bonneau marcheerde nog dezelfde

zaterdag naar de Waaldijk bij Leeuwen waar bivak werd gemaakt”.⁶

Er zou nog een flinke veldslag in Maas en Waal geleverd worden tussen o.a. Franse en Engelse troepen, maar uiteindelijk, op 28 december, trekt generaal Jean-Charles Pichegru de bevroren Maas over bij 's-Hertogenbosch. Met deze invasie en de onthoofding van Lodewijk XVI begrijpt stadhouder Willem V hoe laat het is en vlucht op 18 januari 1795 naar Engeland; een dag later wordt de Bataafse Republiek uitgeroepen onder de heerschappij van de Fransen.

Dat de vroege vaders in Maasbommel niet voor niets de komst van de Franse legers hadden gevreesd blijkt duidelijk uit enkele

Franse troepen trekken op 15-01-1795 over de Lek;
Schoolplaten voor de vaderlandse geschiedenis,
J.B. Wolters, Groningen, 1945-1950

⁵ De heren droegen in Frankrijk in die tijd een ‘culotte’, een kniebroek met fraaie lange kousen daaronder; de mannen van het gewone volk - waar het volksleger uit bestond - droeg een lange broek met brede pijpen omdat ze geen geld hadden voor de dure ‘culotte’: het waren dus ‘sansculottes’ = ‘zonder culottes’.

⁶ H. Van Heiningen, De historie van het Land van Maas en Waal, 1965, blz. 205/206.

verslagen die er in die tijd gemaakt zijn en waarvan Wil van Rossum in het tijdschrift Tweestromenland ⁷ onder de titel 'Vrijheid-Gelijkheid-Broederschap' het navolgende heeft geschreven. ⁸

Buurmeester A. van der Wielen schrijft op 14-5-1795 aan het provinciaal bestuur dat het dorp bijna geheel onmachtig is te voldoen aan de requisities [J.R.: eisen]. Het is zo erg dat de boeren, doorgaans bestaand van de haverbouw, zelfs bij huiszoeking over geen noemenswaardige hoeveelheden haver meer blijken te beschikken. De gemeenschap is in 'uiterste naarheid gedompeld', onder meer vanwege het ontbreken van winterkoren te velde en de inkwartiering van Franse soldaten.

In een tijdsbestek van circa 3 maanden (eind september tot midden december 1794) wordt er op bevel in Maasbommel o.a. gerequireerd [J.R.: geëist]:

- 36.480 bossen hooij van 15 pont ider
- 8.425 bossen strooij
- 2.590 zakken haver
- 300 kannen jenever of brandewijn
- 10.000 broden van 3 pont ider (2/3 tarwe en 1/3 rog)
- 75 ossen of vette coeijen
- 75 schapen
- 30 quitale tarwe (1 kwintaal = 100 kg)
- 20 quintale rogge
- 2 pond kaarse
- 1 kar hout

De totale schade, volgens de begroting van 5-7-1795, bedraagt aan contante Hollandse penningen 18.200 gulden en 5 stuivers. Naar opgaaf gaat het om schade aan hooi, stro, huizen, eetwaren, wagens, paarden, koeien, schapen, varkens, brandhout, bomen, timmerhout, aardappelen en dergelijke. De begroting is ondertekend door Jean D. van der Borgh de rigter en E. Storij, J. Deijs, C. van Rietvelt, Loeff Bergers en A. van der Wielen.

Ook het landhuis en omgeving van de weduwe van wijlen graaf Chr.W.L. van Bylandt, Marciana van der Gon in Maasbommel, heeft volgens een door haar opgemaakte lijst veel schade geleden door de inkwartiering van Franse soldaten:

- De veerpont laten opvissen	42,-
- Schade aan de rijswaarden	200,-
- Een hujs dat geheel is afgebrant	160,-
- De kaart van Maasbommel van Het Huijs gehaalt	500,-
- De behangsels op het heerehuijs afgescheurt	60,-
- Aan glas laten maken	12,-
- De ejsere spijlen uijt het onderhuijs gebroken	20,-
- Een ejsere haalboom	4,-
- Aan meest all de binnendeuren de sloote en deure kapot	
- En veele krukken en 1 deur weg	46,-
- De hekkens op den dijk van het huijs weg	40,-
- 3 lange hekkens op de uijterwaart weg	18,-
- 3 teughekkens	7,-
- De plankeheijning om den tuijn weg	300,-
- Al het hout uijt de kljne schuur weg de helft	100,-
- 17 dujsent pont wert hooij	170,-
- Het halfgewas van 4 morgen 2 hont haver	162,-
- Het halfgewas van 4 hont haver	60,-

⁷ Tweestromenland 1986, n° 51, blz. 25 t/m 29.

⁸ Regionaal Archief Nijmegen, 474 Polderdistrict Maas en Waal 1740-1944, Rubriek 9.1.2.14 Maasbommel; (dat ten tijde van het schrijven van dit artikel gesloten was vanwege de corona-pandemie): 'Lijsten van de door de Franse troepen gedane requisities'.

- 33 opgaande essebomen	66,-
- Circa 200 knootwilligen	60,-
- Schade aan de volgelkooij [J.R.:eendenkooij]	200,-
- De hekkeposte bij het tuijnmanhuijs	3,-
- Het hekken op het brugje met sijn posten en eijsere beugel	6,-
- Cica 50 pont loot	15,-
- Circa 100 pont eijser	5,-
- Een pot boter	15,-

Dat alles tesamen: 2271 gulden schade.

Bij het Verdrag van Den Haag wordt op 16 mei 1795 met Frankrijk afgesproken dat in ruil voor erkenning van de Bataafse Republiek als 'soevereine staat' de Republiek zich verplicht om Frankrijk 100 miljoen gulden te betalen voor de 'bevrijding' van de Noordelijke Nederlanden en om een Frans leger van 25.000 man op het Nederlandse grondgebied langdurig te kleden en te voeden. Dat heeft Maasbommel dus ook geweten. Defensief en offensief is de Bataafse Republiek nu als vazalstaat verbonden met Frankrijk wat erin resulteert dat Engeland de Republiek de oorlog verklaart en stelselmatig de Bataafse koloniën bezet.

In veel steden, worden er eind 1795 al verkiezingen gehouden voor de 'municipaliteiten' waarbij alle oude bestuurders worden afgezet en vervangen door de nieuw-gekozenen. Het verschil in bestuur tussen stad en platteland wordt opgeheven, dus zo'n verkiezing vindt ook in Maasbommel plaats en wel volgens de nieuwe Gelderse landschapsresolutie van 6 februari 1795.

De nieuwe bestuurders moeten een nieuwe eed afleggen, zie hieronder.

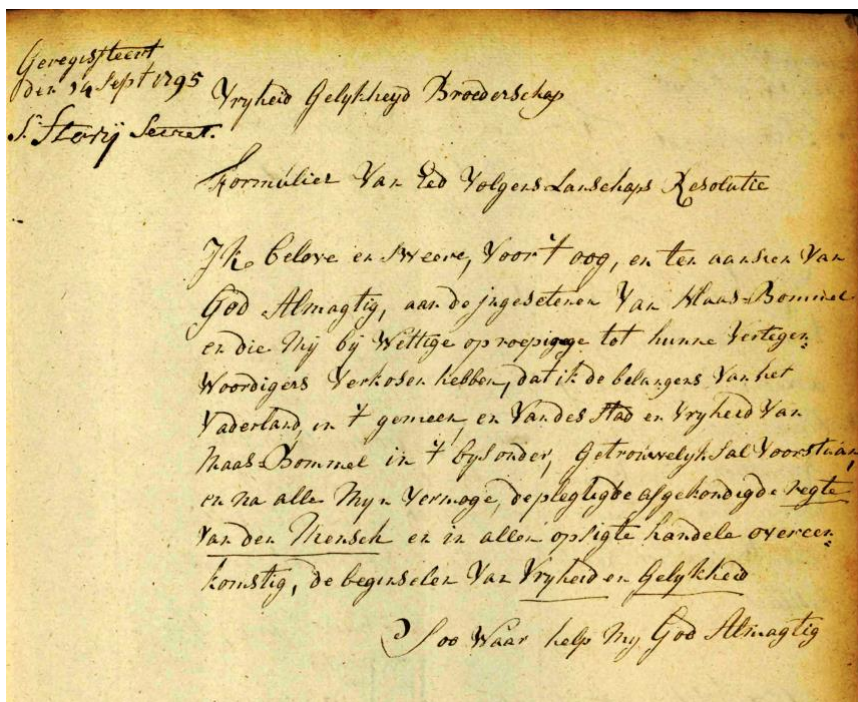
Danzdat daar by gene Mogelykheid enig land
 Sonder Justitie of politie bestaan kan sijn door
 het Volk alhier ter bekoering en bestering van
 dien Genomneert en aangestelt

Tot Rigter Den Burger J. D. Van Der Borch
 Tot Scheepre. de Burgers Ebert Morij President
 Joh. Van Koolmyk
 Cor. Van Gietvelt
 G. H. Van Ick
 G. Rappert
 W. Bergers
 W. Byle
 Jan. Dijs

Tot Secretaris den Burger Mev. Morij

de nieuwe, ditmaal gekozen Maasbommelse bestuurders in 1795

Op 1 maart 1796 kwam de Nationale Vergadering, als eerste nationale en door het volk democratisch gekozen vertegenwoordiging in Den Haag bijeen. De periode tot 1815 zou echter nog ongelooflijk veel bestuurlijke en maatschappelijke veranderingen met zich meebrengen. Het centrale idee achter die veranderingen was echter om het enorme verbrokkelde feodale bestuur met zijn willekeur om te smeden tot een éénheidsstaat waarin iedereen voor de wet gelijk en vrij was.⁹ Het betekende niet alleen dat de adel geen macht meer bezat, maar ook dat de lokale bestuurders zich onderworpen zagen aan grotere

Geregistreert den 14 Sept. 1795. S. Storijs, Secret.
Vrijheid Gelykheid Broederschap.
Formulier van den Eed Volgens Landschaps Resolutie

Ik belove en sweere, Voor't oog, en ten aanzien van God Almagtig, aan de ingesetenen van Maasbommel en die mij bij Wettige oproeping tot hunne Vertegenwoordigers verkozen hebben, dat ik de belangen van het vaderland in 't gemeen en Van des Stad en Vrijheid van MaasBommel in 't bijzonder, getrouwelyk sal voorstaan en an all mijn Vermoge, de plegtige afgekondigde regte van den Mensch en ik alle opsigte handele overeenkomstig, de beginselen van Vrijheid en Gelykheid.
Soo Waar help Mij God Almagtig

bestuurlijke eenheden. Het stadhouderschap, de Raad van Staten, Generaliteit, Ridderschap en de Admiraliteiten, maar ook gilden werden afgeschaft.

Na de nodige bestuurlijke strubbelingen en een 'coup' van de Bataafse generaal Herman Daendels, kwam de eerste grondwet voor ons land tot stand: de Staatsregeling van 1798. Daarmee was de autonomie van de provincie definitief van de baan: art. 1: "De Bataafsche Republiek is Eén en Ondeelbaar. Art. 2.: De Oppermagt berust in de gezamenlijke Leden der Maatschappij, Burgers genoemd". Als 'algemeen beginsel (3)' gold: "Alle Leden der Maatschappij hebben, zonder onderscheiding van geboorte, bezitting, stand of rang, eene gelijke aanspraak op derselver voordeelen". Anders gezegd: elke burger werd gelijk voor de wet, er kwam vrijheid van meningsuiting, drukpers, vergadering en

26 G E L D E R L A N D.		Zielen, Grond- verg.
	Transp.	122091 49
Rumot		340
Gellicum		190
Deyl		445
Ensprik		179
Geldermalsum		628
Meteren		280
Zoelen		631
d' Avezathen		532
Wamel		1077
Leeuwen		1461
B O M M E L.		
Bommel		2905
Brakel		739
Munnikkenland		60
Zuilichem		304
Nieuwal		183
Gameren		655
Delwynen		144
Kerkwyk		83
Bruchem		284
Hurwenen		280
Nederhemert		427
Aalst		337
Pouderoyen		194
Hedel		791
Wel, Amerzoden en Woeldragen		1203
Driel		2026
Rosfen		505
Heerewaarden		432
Dreumel		1004
Alphen		551
Maas-Bommel		432
Appeltern		422
Alforst		237
Horsfen		603
		42708
		BUU.

VOLK-TELLINGE, uitgegeven op last der Commissie tot het ontwerpen van een plan van constitutie voor het volk van Nederland, 1796: Maasbommel heeft 432 inwoners.

⁹ Al op 31 januari 1795 nam een raad van vertegenwoordigers in Den Haag de 'Verklaring van de rechten van de mens en van de burger' aan, naar voorbeeld van de Fransen.

Bataafse Republiek, Cornelis van Baarsel, 1798, Rijksmuseum

godsdienst. De scheiding tussen de vertegenwoordigende, de bewindvoerende en rechterlijke macht werd ingevoerd, net als de scheiding tussen kerk en staat.¹⁰

De artikelen 3 t/m 7 verdeelden het land in 8 Departementen waarvan het zevende departement 'Departement van de Dommel' heette, met Den Bosch als hoofdplaats. Wonderlijk genoeg behoorde Maas en Waal daartoe en dus ook Maasbommel.

Elk Departement was vervolgens verdeeld in zeven, gelijk bevolkte, 'Ringen' en elke Ring in 'Gemeenten'. Daarnaast werd de gehele republiek nog eens verdeeld in 'Grondvergaderingen en Districten, geschikt tot algemeene verkiezingen en werkzaamheden des Volks'.

Op Nationaal niveau was het 'Vertegenwoordigend Lichaam' het machtigste orgaan met 94 gekozen leden (volwassen mannen van 20 jaar en ouder). Het bestond uit een Eerste Kamer die wetten en besluiten ontwierp en een Tweede Kamer die ze bekrachtigde en tot decreet verhief.¹¹

De Grondvergaderingen bestonden uit "de naast bij elkaar gelegene Huisen, Buurten of Wijken, zamegesteld, waarin de Stemmende Burgers uit iedere vijfhonderd zielen en in de Districts-Vergaderingen, waarin de Kiezers uit veertig Grondvergaderingen bijeenkomen". Maasbommel had één Grondvergadering, het ambtsgebied van Maas en Waal was een District met Nijmegen als hoofdplaats.

Bestuurlijk mocht er dan een aardverschuiving hebben plaatsgevonden in Maas en Waal, het bleef een verarmde streek met veel wateroverlast en bijbehorende droefenis.

Na de watersnood van februari 1781 vindt de volgende ramp alweer plaats in februari/maart van 1784. Door een ijsdam op

VAN DE DOMMEL			
Vilde Ring. Hoofdplaats			
NYMEEGEN.			
Plaatsen.		Zielen.	Grondv.
Nymeegeen	—	12783	26
Heerewaarden	—	432	1
Dreumel	—	1004	2
Alphen	—	551	1
Maasbommel	—	432	1
Wamel	—	1077	2
Leeuwen	—	1461	3
Pufflyk	—	397	1
Appelthorn	—	422	1
Altforst	—	231	2
Horsfen	—	603	
Afferden	—	574	1
Druen	—	1008	2
Winfenryx	—	344	1
Ewyk	—	634	1
Burcharen	—	524	1
Hernen	—	352	1
Batenbrg	—	472	1
Wichen	—	1662	3
Kient en Balgoy	—	293	1
Nstrik	—	322	1
Leur	—	200	
Overasfelt	—	391	1
Nederasfelt	—	348	1
Malden	—	345	1
Deest	—	295	1
Windfeamts	—	224	
Heumen	—	434	1
Beumingen	—	646	1
Transporteere		28461	59
F 3			

Maasbommel in Ring VII met 432 inwoners en met één Grondvergadering

¹⁰ Mr. W.J.C./ van Hasselt, Verzameling van Nederlandsche Staatsregelingen en Grondwetten, herzien en vermeerderd door Mr. L. De Hartog, 1882.

¹¹ Merk op dat de rol van Eerste en Tweede Kamer in onze tijd omgedraaid zijn.

de Waal tussen Druten en Dreumel wordt de waterdruk zo hoog dat de dijken aan de Betuwse en Maas en Waalse kant begonnen over te lopen en doorbreken. *“Alleen in het Land van Maas en Waal al begaven de dijken langs de Waal in de nacht van 29 februari op 1 maart het op maar liefst elf plaatsen”*.¹² *“Door deze dijkbreuken werd heel het gebied ten oosten van Heerewaarden tot boven Overasselt toe zo diep onder water gezet dat alleen de hoge gronden bij Bergharen en Wijchen droog bleven. Het via de doorbraak gaten langs de Waal binnengestroomde water en ijs zetten vervolgens de Maasdijken onder druk. Deze druk was zo sterk dat op 4 maart de dijk bij Alphen van binnenuit bezweek”*. Naast dijkdoorbraken waren ook ‘gewone’ overstromingen. Zo liep in 1789 het lage westelijk gedeelte van het land van Maas en Waal onder. Bij de ijsgang op de Maas begaf op 27 januari de inlaatsluis in de dijk bij Maasbommel het onder de druk van het Maaswater; een sluis die juist het jaar daarvoor aangelegd was om het land te kunnen bevoeien.....

Ook in de barre winter van 1794/95 als de Franse troepen ons land bezetten breken de dijken van Maas en Waal op diverse plaatsen. De Rotterdamse courant van 3 maart 1795 meldt:

“.....De dijk van Maasbommel heeft ook zeer veel geleden; het huis van F. Bergers en byzonder van Willem Bijl tot aan de Nieuwe Schans, kan niet gebruikt worden; de 14 was de Vloed reeds te Batenburg, zijnde de Rivier zonder ys en ter hoogte van 18 voeten; doch te Maasbommel en Alphen toen wel drie voeten hooger, presumptief de Rivier beneden gestopt te zyn. Den 17 en 18 daaraanvolgende heeft het sterk gevoren, waardoor de Rivier zich wederom beneden het Veer te Maasbommel gezet heeft.....Vele huizen voor en by de doorbraken zyn weggespoeld; Hoe het zich met de menschen en het vee heeft toegedragen kan nog niet gemeld worden, ter zake de communicatie niet vry is; zynde het zeker, dat door deze calamiteuse evenementen, aldaar heerscht het grootste gebrek en armoede, ja zelfs de hongersnood volkomen te duchten staat, zoo daarin niet worde voorzien”.

Dat er nog meer ellende in Maas en Waal mogelijk is blijkt als tijdens de zitting van de Nationale Vergadering van vrijdag 16 december 1796 het Provinciaal Bestuur van Utrecht meldt dat er in de landen tussen Maas en Waal een ‘gedugte Veepest’ is geconstateerd. Er was al een Commissie van onderzoek gevormd¹³ die er rapport over uitbracht.

“Deze Commissie, vervolgens rapport doende, produceert eene Cocept-Publicatie, waarby onder inhaesie [J.R.:‘verwijzing naar’] der Publicatie van den 5 October laatstleden, den uitvoer van Rundbeesten, het zy vet of mager, jong of oud, gelyk ook alle versche of natte Koehuiden, Kalfsvellen, Horens, Klaauwen, ongesmolten Vet, Smeer, Roet of Mest van Rundvee, Hooi of Stroo, hoe ook genaamd; alsmede allerlei Melk, onder eenig voorwendsel, uit de districten, welken gelegen zyn tusschen de Maas en Waal, of uit die, gelegen tusschen de aangestoken districten en de rivier de Lek, verboden word; alles op zoodanige poenaliteiten [J.R.: ‘boetes’], als by Publicatie van voorgemelden 5 October zyn vastgesteld; daarby nog overleggende een Concept-Certificaat, waarmede men de te vervoeren beesten, tot een teeken van derzelve gezondheid, door de Municipaliteit zal voorzien”.

Watersnoden, schrijnende armoede en veeziektes, Maas en Waal was geen aantrekkelijk gebied om je er te vestigen en Marciana van der Gon, de weduwe van Chr. W.L. graaf van Bylandt zit dan ook duidelijk met haar landhuis in Maasbommel in haar maag. Op 31 januari 1799 biedt ze het wederom te huur aan in een advertentie van de Opregte Haarlemse courant.

¹² A.M.A.J. Driessen, Watersnood tussen Maas en Waal, blz. 137 e.v.,1993

¹³ Rotterdamse courant van 20-12-1796

Te huur, tegens Mai 1799: Een capitaale HEERE-HUIZINGE, van ouds genaamd *HET HOF*, in zyn Gragten, waarin agt behangen roijaale Vertrekken, twee dito Kabinerjes, Meide-, Provifie- en Kapkamers, groote Keuken, waarin Fournuis, Pomp en Bak-Oven, Mangel-en Waskamer, Kelders voor Wynen Winterprovifie, groote Zolder, waarop een Knegtskamer; voorts Stallinge voor 6 Paarden, ruim Koetshuis, Hooizolder en Berg; verder groote Moestuin met exquife Vruchtboomen, benevens Blomtuin met dito Boomen, een aangenaam Wandel-Bofchje, alles by den anderen gelegen te Maas-Bommel, twee uren van Tiel, in den Ampte van Maas en Waal, zeer gemakkelyk tot Transporteering van Meubelen als anderzints; te bevragen by *J. D. van der Borcht* te Maas-Bommel, thans woonende op het Goed.

Opregte Haarlemse courant 31-01-1799

Informatie kan men krijgen bij J.D. van der Borcht, de inmiddels gekozen 'rigter' van Maasbommel, die daar kennelijk ook niet langer wenst te wonen. Maar Marciana had geen slechter moment kunnen bedenken.....

Kaart van het voormalig Gelderland: tot opheldering van het verslag van den tegenwoordigen staat der rivieren in ons vaderland en der overstromingen, welke de geduchte ysgang in dezelve veroorzaakt heeft; voor zoo verre zulk uit het gebeurde tot den 26 february 1799 heeft kunnen opgemaakt worden; behoorende tot de bylage no.1 der Oeonomische Courant, 1799; Gelders Archief, 0049 Van Dam van Hekendorp, 17

staat.

De armoede en ellende, welke in die ongelukkige Landstreken heerschen zyn boven alle verbeelding, en van de verwoestingen die re plaats hebben, kan men zich insgelyks geen denkbeeld maken”.

Het is duidelijk dat het land van Maas en Waal in die tijd vaak een trieste aanblik geeft en de verhuur van een landhuis in Maasbommel niet direct veel geïnteresseerden trekt. Wellicht tegen beter weten in zet Marciana aan het eind van 1799 toch maar weer opnieuw een advertentie, ditmaal in de

Net als in 1784 en 1794/95 was de winter van 1798/99 streng. De rivieren waren spoedig dichtgevroren en er ontstond wederom een verschrikkelijke overstromingsramp als gevolg van vele dijkdoorbraken, o.a. langs de Waal, Nederrijn en Maas. De Rotterdamse courant van 7 maart 1799 schrijft over de watersnoodramp o.a.:

“Te Lith is alles nog wel; doch het gehucht Morthuizen, dat er tegenover ligt, is geheel geruineerd, en de inwoners zyn met veel gevaar, over het ys, naar Lith gevlugt. De Wamelsche Watermolen is, over den dyk, de Maas afgedreven; op denzelven hadden zich tien menschen geborgen, die men nog met veel moeite heeft kunnen redden. Een Schaapsherder van Dreumel, die met zyn Zoon en een hond op een dak gevlugt waren, zyn insgelyks de Maas afgedreven en nog gelukkig te Heerewaarden aan land gebragt. De watermolen van Maasbommel en de koornmolen te Rossum zyn weggespoeld. Te Lithoyen zyn twee doorbraken, welken veroorzaakt hebben, dat er negen huizen geheel weg zyn en nog een gelyk getal op het vallen

Rotterdamse courant van 17 december. Deze keer gaat het om verhuur voor periode van 3 of 6 jaar, vanaf 1 mei 1800.

*** * Voer 3 of 6 Jaar te Huur, om met 1 Mey 1800 te aanvaarden, het KASTEEL genaamd HET HOF TE MAASBOMMEL, niet verre van de Rivier de Maas, in het Ampt van Maas en Waal, zeer aangenaam gestueerd, 2 uren van Thiel en vyf uren van Nymegen, voorzien van diverse Behangen Boven- en Beneden-kamers, gestucadoorde Zaal, de nodige Offices en Remises; item Stal voor 6 Paarden, Moes- en Bloemtuin, met exquisite Vruchten en aangename Plantagie: Adres by Mr. P. M. VANDEN STEEN, te Thiel, of A. J. LAUDERUS, te Maas-Bommel. De Brieven franco.**

Rotterdamse courant, 17-12-1799

Als gevolg van de politieke ontwikkelingen in Frankrijk – de opkomst van Napoleon - werd er in 1801 in onze streken wederom een ‘staatsgreep’ gepleegd waarbij de Staatsregeling van 1798 werd vervangen door een nieuw staatsreglement dat voorzag in een Staatsbewind van 12 personen met grote bevoegdheden en een nieuw Wetgevend Lichaam met 35 leden. Hoewel de gewestelijke autonomie

enigszins werd hersteld, kwam het er feitelijk op neer dat de democratisering van het begin van de Bataafse Republiek sterk werd teruggedraaid. Er kwam een nieuw Departementaal bestuur, de oude grenzen van de gewesten werden weer hersteld en dus kwam Maasbommel weer in het Departement Gelderland te liggen.

Intussen waren ook in Frankrijk ontwikkelingen gaande die voor verregaande betekenis van ons land zouden worden. De Franse officier Napoleon Bonaparte had door zijn militaire successen grote bekendheid gekregen in zijn land. Op 10 november 1799 pleegt hij een staatsgreep en benoemt zichzelf tot eerste consul, alleenheerser van Frankrijk. Op 2 december 1804 laat hij zich als Napoleon I in de Notre-Dame in aanwezigheid van de paus tot keizer van Frankrijk uitroepen. Het leidt ertoe dat in ons land in het voorjaar van 1805 wederom een nieuwe

de Bataafsche Republiek in 1801

D.F. Sotzman, 1804, ontleend aan M.Berendse en P. Brood, Historische Atlas, 2019

staatsregeling komt met een nog sterker centraal gezag. Jan Schimmelpenninck, een vertrouwelijk van Napoleon krijgt de éénhoofdige leiding van het land en de titel van ‘raadspensionaris’. Er komt een nieuw Wetgevend Lichaam met 19 leden, die allemaal door Schimmelpenninck worden benoemd. Ons land is volledig in de greep van Frankrijk en daarmee in de greep van Napoleon Bonaparte.

Marciana van der Gon, de weduwe van Chr.W.L. Graaf van Bylandt probeert in die jaren nog steeds een huurder voor haar landhuis in Maasbommel te vinden. Op 16 januari 1800 plaatst ze in de Oprechte Haarlemse courant een advertentie waarin ze het landhuis voor 3 of 6 jaar wil verhuren.

*** * Voor 3 of 6 Jaar te Huur, om met 1 Mai 1800 te aanvaarden: Het KASTEEL, genaamd HET HOF TE MAASBOMMEL, niet verre van de Rivier de Maas, in het Ampt van Maas en Waal, zeer aangenaam gestueerd, 2 uren van Thiel en 5 uren van Nymegen, voorzien van diverse Behangen Boven- en Beneden-kamers, gestucadoorde Zaal, de nodige Offices en Remises; item Stal voor 6 Paarden, Moes- en Bloem Tuyn, met exquisite Vruchten en aangename Plantagie; adres by Mr. P. M. van den Steen, te Thiel, of A. J. Lauderus, te Maas-Bommel. De Brieven franco.**

Oprechte Haarlemse courant, 16-01-1800

Op 29 december 1804 doet ze dat nogmaals, maar laat de termijn maar achterwege.

* * Te Huur om primo Mai 1805, te aanvaarden: Een aangenaam BUITEN-VERBLYF, gelegen in 't Ampt tusschen Maas en Waal, in 't Dorp Maas-Bommel, 2 uren van Thiel, digt by de Rivier de Maas, voorzien van veele rooijaale Behangen en met Stook-plaatsen voorziene Vertrekken, alsmede een Koetshuis en Stallinge voor zes Paarden, waarby een groote Moesruin, beplant met alle soorten van exquisite Vruchtboomen, waarby behoort een vrye Visfchery op de Maas; nader informatie te bekomen by den Rentmeester H. J. Lodenis te Maasbommel, en by den Boekverkooper J. van der Schroeff Cz. te Utrecht.

Oprechte Haarlemse courant, 29-12-1804

In 1806 wordt Schimmelpenninck al door Napoleon ontslagen; de keizer vindt dat de Bataafse staat nog meer onder het toezicht van Frankrijk moet komen en roept in mei van dat jaar het Koninkrijk Holland met elf departementen in het leven en maakt zijn broer Lodewijk Napoleon daar koning van. In 1807

volgt een nieuw staatsreglement wat de macht bij nog minder bestuurders legt: in de departementen werd een éénhoofdig bestuur ingevoerd, de Landdrost die werd bijgestaan door zes 'assessoren' (J.R.: 'gedeputeerden') en een secretaris-generaal. Bovendien werd ieder departement ingedeeld in 'kwartieren'. Voor Gelderland betekende dit de terugkeer van drie kwartieren: Arnhem, Zutphen en Nijmegen met een kwartierdrost aan het hoofd ¹⁴ die door de koning benoemd werd en toezicht hielden op de gemeentebesturen.

Nieuwe Aardrykskundige Kaart van het Koninkrijk Holland, Jacob de Gelder, 1809, Bijzonder Collecties UvA (NB Drenthe is geen onderdeel van Overijssel meer)

Maar ook het Koninkrijk Holland bleek van korte duur. In sociaal-economisch opzicht ging de toestand van het land zienderogen achteruit en steeg de staatsschuld schrikbarend als gevolg van de diverse oorlogen die Frankrijk voerde en de bijdragen in de kosten daarvan voor het Koninkrijk. ¹⁵ Napoleon lijft op 16 maart 1810 het gebied ten zuiden van de Waal (dus inclusief Maas en Waal) in en op 9 juli 1810 volgt de inlijving van de rest van ons land. Met ingang van 1811 heette de landdrost 'préfet', de kwartierdrost heette 'sous-préfet' en het departement Gelderland werd Département de l'Issel-Supérieur.

De bestuurlijke organisatie werd naar Frans voorbeeld aangepast: de Hollandse departementen kwamen onder leiding van een gouverneur-generaal met daarnaast een 'Conseil de Préfecture' en een 'Conseil Général dus Département'. Uiteraard werd iedereen door de keizer benoemd. In 1811 en volgende jaren werden er drastische wijzingen doorgevoerd op tal van gebied. De zeven departementen werden opgedeeld in 'arrondissementen', onderverdeeld in 'kantons' en die onderverdeeld in 'communes' (gemeentes).

¹⁴ Godard Adriaan Jonkheer van Randwijck

¹⁵ Zie Derde en Vierde Coalitieoorlogen

Nouvelle Carte des Sept Departemens de la Hollande, (ingevolge het Decreet van Zijne Majesteit de keizer en Koning van den 21 October 1811)

Jan Gerritsz. Visser, naar Evert Maaskamp, 1811-1812, Rijksmuseum Amsterdam

De burgemeester werd 'maire' en was op een dorp veelal ook Greffier (secretaris), de wethouder ging 'Adjoint au Maire'¹⁶ heten. De gemeenteraad werd 'Conseil Municipal'. De functie van maire was louter administratief. Hij werd in plaatsen met maximaal 5000 inwoners door de prefect, het hoofd van het departement, benoemd zoals dat ook het geval was met de adjoint au maire en de municipale

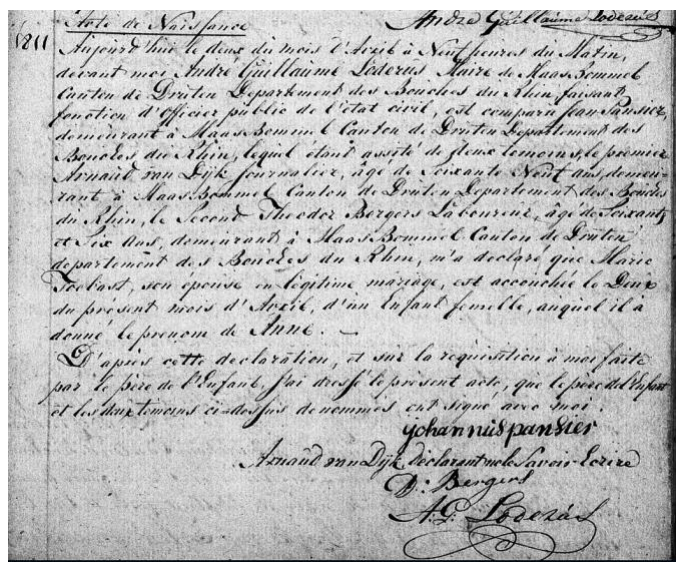
raad. De burgerlijke stand, de administratie van geboorte, huwelijk en overlijden was een belangrijk taak voor de maire en zijn adjuncten. Bestuur en rechtspraak werden gescheiden, de Burgerlijke Stand werd ingevoerd, het metrieke stelsel voor maten en gewichten kwam er (al duurde ook dat lang voor iedereen daar mee om wilde gaan), het belastingstelsel ging op de schop en de aktes van de notarissen en burgemeesters werden in het Frans opgesteld. In sommige grote steden ging men van links nu rechts op de weg rijden. Kortom: op vrijwel elk maatschappelijk terrein deed zich een aardverschuiving voor.

ARRONDISSEMENT DE NIMÈGUE.	ARRONDISSEMENT VAN NIJMEGEN.
M. De Bonnechose, sous-préfet.	M. De Bonnechose, sous-prefekt.
<i>Conseil d'Arrondissement.</i>	<i>Raad van het Arrondissement.</i>
<i>Membres. M.M.</i>	<i>Leden. DD. HH.</i>
G. Elders, à Nimègue.	G. Elders, te Nijmegen.
P. G. Quack, idem.	P. G. Quack, idem.
C. van der Voord-Piek, id.	C. van der Voord-Piek, id.
W. Libotte, id.	W. Libotte, id.
H. van Aernsbergen, id.	H. van Aernsbergen, id.
Grootenacker, à Uden.	Grootenacker, te Uden.
B. de Raad, à Nimègue.	B. de Raad, te Nijmegen.
Van Manen, id.	Van Manen, id.
Van der Lisse, id.	Van der Lisse, id.
H. G. de la Geneste, à Grave.	H. G. de la Geneste, te Grave.
A. Snoek, à Cuyk.	A. Snoek, te Cuijk.

ARRONDISSEMENT DE NIMÈGUE.
CANTON DE NIMÈGUE.
Nimègue, N. . . . , maire. Van de Nyvenheim et Van der Lisse, adjoints. 13,428 habitans.
CANTON DE DRUTEN.
Druten, A. van den Heuvel, maire. H. van der Horst, adjoint. 1,284 habitans.
Herwaarden, J. Kotters, maire. J. Groenendaal, adj. 507 h.
Dreumel, W. Story, maire. H. Gerritzen, adj. 1,166 hab.
Alphen, J. C. Steenbruggen, maire. A. Hol, adj. 686 hab.
Maasbommel, A. W. Loderu, maire. J. van de Koolwyk, adjoint. 604 habitans.
Wamel, T. H. Meynhardt, maire. N. Elsen, adj. 1,254 h.
Leeuwen, G. Schadde, maire. W. Kuppen, adj. 1563 hab.

ALMANACH du Département des Bouches Du Rhin, pour l'année bissextile 1812, VIIIème de L'Emire Français
Publié par Ordre de Monsieur Le Préfet de ce Département

¹⁶ 'Toegevoegd' aan de burgemeester

1811 Geboorteakte
 Vandaag 2 april om negen uur 's morgens, verscheen voor mij André Guillaume Loderus, burgemeester van Maasbommel, Kanton Druten, 'Departement des Bouches du Rhin [J.R.: Departement van de Mondingen van de Rijn], in functie van 'Officier public de l'état' (overheids-ambtenaar) Jean Pansier, woonachtig in Maasbommel, Kanton Druten, Departement des Bouches du Rhin, die werd geassisteerd door twee getuigen, de eerste Arnaud van Dijk, leverancier (besteller), oud 69 jaar, woonachtig in Maasbommel, Kanton Druten, Departement des Bouches du Rhin, de tweede Theodor Bergers, ploeger, oud 66 jaar, woonachtig in Maasbommel, Kanton Druten, Departement de Bouches du Rhin, die mij heeft verklaard dat Marie Toebast, zijn wettige echtgenote, op de 2e van de huidige maand april is bevallen van een meisje dat hij de voornaam Anne heeft gegeven.
 Na deze verklaring en de 'vordering' aan mij door de vader van het kind, heb ik deze akte gereed gemaakt, die de vader van het kind en de twee getuigen hieronder en met mij hebben getekend.

Johannus Pansier
 Arnaud van Dijk, die me verklaarde niet te kunnen schrijven
 D. (Th) Bergers
 A.G. Loderus

I. T A F E L.

Algemene Benamingen.		Gelijk aan	
Lengte Maaten	Millimeter.	$\frac{1}{1000}$ meter. 0,458676 Rhijnl. lijnen.	
	Centimeter.	$\frac{1}{100}$ meter. 4,58676 dito dito.	
	Decimeter.	$\frac{1}{10}$ meter. 3,8223 dito duimen.	
	METER.	3,185256 dito voeten.	
	Decameter.	10 meters. 2,65438 dito roeden.	
	Hectometer	100 meters. 26,5438 dito dito.	
	Kilometer.	1000 meters. 265,438 dito roeden, of 0,135 geografische mijl.	
	Myriameter.	10,000 meters. 2044,38 dito dito, of twee uren gaans (*)	
	Vlakte Maaten	Centiare,	1 vierk. meters. 10,145856 dito vierkante voeten.
		Deciare.	10 vierk. meters. 0,704573 do. vierkante roeden.
ARE.		100 vierk. meters. 7,045733 dito roeden.	
Decare.		1000 vierk. meters. 70,457336 dito roeden.	
Hectare.		10,000 vierk. meters. 704,573357 dito roeden, of 1,174289 rhijnl. morgen.	

(*) 5555 $\frac{1}{2}$ meter (dus meer dan eene halve kilometer) is een r gaans van 1474 $\frac{2}{3}$ hollandsche roeden, of van 20 in een' graad.
 Omreken tabel naar het metrieke stelsel;
 Almanac voor de land- en zeemagt, 1812

In Maasbommel, gelegen in het' Canton de Druten, Arrondissement de Nimègue, wordt A. W. Loderus ¹⁷ door de prefect tot 'maire' benoemd. J. Van de Koolwijk wordt zijn 'Adjoint'. Volgens het decreet van 4 juni 1806 was voor Frankrijk al vastgesteld dat de maire de municipale raad voorziet, maar er geen lid van is en dat gold ook nu hier. Als 'commune' in Frankrijk zal maire Loderus ('Willem' wordt 'Guillaume') zijn aktes in het Frans gaan opstellen (zie hierboven), ongeacht de vraag of betrokken nog begrijpen wat hij opschrijft; soms is immers zelfs het zetten van een handtekening in die tijd nog moeilijk.

Vanaf eind zeventien eeuw tot en met 1813 zijn de buurmeesters van Maasbommel bekend. ¹⁸ Ze stonden primair in dienst van de dorpspolder en moesten er zorg voor dragen dat de sloten open bleven en de polderlasten werden geïnd. Maar ook met andere praktische inrichtingszaken van de openbare ruimte hielden ze zich zo mogelijk bezig. Meestal, waren er twee buurmeesters in een dorp, die jaarlijks door de geërfden werden benoemd; vaker echter waren het jarenlang dezelfde. Bovendien is het duidelijk dat in een betrekkelijk klein dorp als Maasbommel vaak bij tal van wereldlijke en kerkelijke belangrijke functies dezelfde namen voorkwamen.

¹⁷ André Willem Loderus was van 1805-1807 buurmeester geweest, J. van Koolwijk van 1808 tot 1813.
¹⁸ Regionaal Archief Nijmegen, 409 Dorpspolder Maasbommel 1673-1958, Oud-Archief, 1.3. Geldelijk Beheer, inventarisnummer 8876-9011.

Buurmeesters:

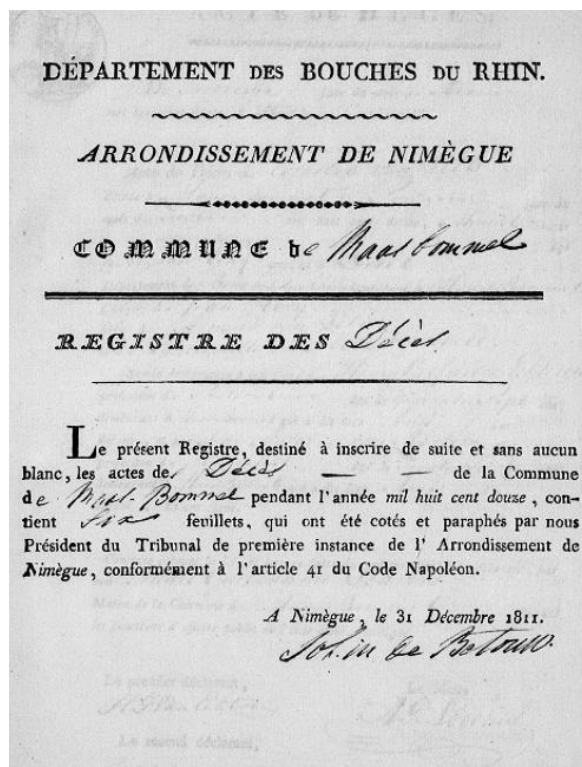
Van 1779 t/m 1781 waren het N. van Orsouw en F. Bergers, van 1781 t/m 1786 waren het M. de Groodt en J.A. Storij, van 1787 t/m 1789 waren het Francis Bergers en Willem Bijl, van 1790 t/m 1792 waren het E. Storij en Aart van Eekeren, in 1793 waren het J.H. Storij en A. van der Wielen, in 1794 waren het Corn. Van Rietveld en Loef Bergers, van 1795 t/m 1801 waren het Corn. van Rietveld en Dirk Bergers, van 1802 t/m 1803 waren het Jan Gerrit Visser en Willem Bijl, van 1805 t/m 1807 waren het J. Belgers en A.W. Loderus, van 1808 t/m 1813 waren het J. van den Koolwijk en G. Story.

Napoleon had veel soldaten nodig voor zijn oorlogen en daarom kwam er ook in ons land een invoering van de militaire dienst door middel van een lotingsstelsel zodat al in Frankrijk bestond.

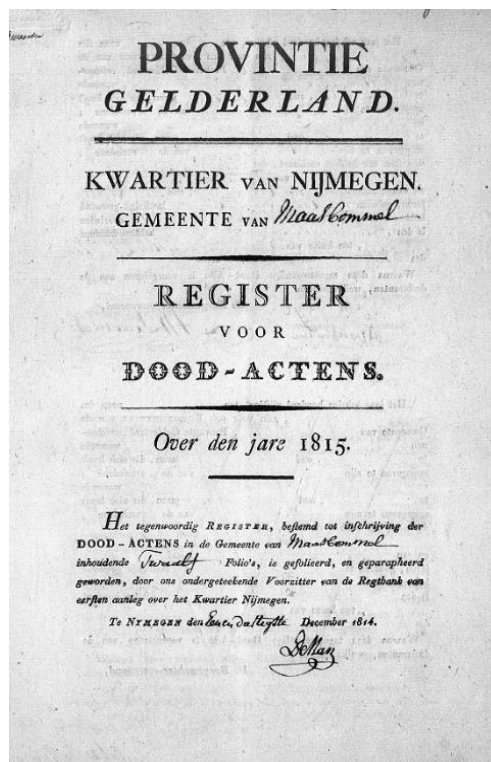
Zie hieronder wie er uit Maasbommel in het leger van Napoleon heeft gediend.

Geregistreerde ↕	Geboortedatum	Geboorteplaats	Eenheid ↕
Guillaume van Rossum	23-03-1790	Maasbommel	29e Regiment Infanterie van Linie
Guillaume van Rossum	23-03-1790	Maasbommel	45e Regiment Infanterie van Linie
Guillaume Francois van der Voord	22-09-1790	Maasbommel	125e Regiment Infanterie van Linie
Barthelemij Steenveld	20-07-1790	Maasbommel	126e Regiment Infanterie van Linie
Henri Steenveld	20-09-1789	Maasbommel	126e Regiment Infanterie van Linie

Bron: Nederlandse militairen in het leger van Napoleon, Ministerie van Defensie

het Register van overledenen in 1812 van de Burgerlijke Stand Maasbommel

het Register voor Dood-Actens in 1815 van de Burgerlijke Stand Maasbommel

Wordt vervolgd.